

דף שבועי

בס"ד

פרשת צו, תשפ"ב, מספר 1462

תורת העלה הלל מאלי

כמות קטנה של דשן באמצעות מחתה עשויה כסף ומניחה סמוך למזבח. ואילו ההוצאה, שנעשתה על פי צורך, מתבצעת על ידי כוהנים רבים, שלא עלו בגורל, המוציאים באמצעות 'מגרפות וצינורות' כמות גדולה של אפר אל מחוץ למקדש.

מבחינת פשוטו של מקרא משכנעים דברי ר"י בכור שור, ובעקבותיו יעקב מילגרם שפירש, כי התורה מתארת תהליך רציף של פינוי הדשן, שחלוקתו לשני שלבים נובעת ממיקום התהליך במרחב המקודש: שלב א' ('וְהָרִים') בוצע תוך לבישת בגדי כהונה, משום שהוא נעשה סמוך למזבח ('וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ'), ואילו שלב ב', הכרוך ב**יציאה** מהמקדש אל 'מחוץ לַמִּחְנֶה', הצריך החלפת בגדים לַבְּגָדִים אַחֲרֵיהֶם: מיקום הפעולות, ולא תכליתן, חייב את ההבחנה בין התרומה להוצאה.³

אף על פי כן, לזיהוי התנאי של 'הרמת הדשן' כמצווה יש שורשים בלשון התורה: בשונה משרידי פרת החטאת שנשרפה מחוץ למקדש, המכונים 'אֶפֶר הַפֶּרֶה' (במ' יט:ט, י) או בתאומתה 'עֶפֶר' (שם:ז),⁴ שרידי העולה שבערה על המזבח מכונים 'דֶשֶׁן'. השימוש בכינוי זה, המשמש במקרא לתיאור אוכל משובח,⁵ ולא

דיני הקורבנות של ספר ויקרא (פרקים א-ז) מחולקים לשתי חטיבות: הראשונה (א-ה) ממוענת אל בני ישראל (וי' א:ב), ואילו השנייה (ז-ו) ממוענת אל הכוהנים (וי' ו:ב) וממוקדת בדיני אכילת הקורבנות.¹ בהתאם לכך, הדינים המפורטים ב'תורת העלה', הניצבת בראש החטיבה השנייה (וי' ו:א-ו), הם דיני האש הבוטרת ופינוי הדשן, שהוא שאריות הבשר שנותר מהאש האוכלת את העולה:²

צו אֶת אֶהָרֹן וְאֶת בְּנָיו לֵאמֹר זֹאת תֹּרַת הָעֹלָה הוּא הָעֹלָה עַל מִזְבֵּחַ כָּל הַלֵּילָה עַד הַבֶּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תֹּקֵד בּוֹ. וְלִבֶּשׁ הַכֹּהֵן מְדוּ בַד וּמְכַנְסֵי בַד יִלְבֹּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ. וּפִשֵׁט אֶת בְּגָדָיו וְלִבֶּשׁ בְּגָדִים אַחֲרֵיהֶם וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מְחוּץ לַמִּחְנֶה אֶל מְקוֹם טְהוֹר (וי' ו:ב-ד).

הציווי על הטיפול בדשן מחולק לשניים: ראשית, הכוהן, הלבוש בגדי בד, מרים ('וְהָרִים') את דשן העולה ו'שמו אצל המזבח' (ו:ג). ושנית, אותו כוהן, הלבוש עתה "בְּגָדִים אַחֲרֵיהֶם", מוציא ('וְהוֹצִיא') את הדשן החוצה (ו:ד). התנאים (משנה, תמיד א, ב) הבינו כי החלוקה בין הרמת הדשן לבין הוצאתו משקפת הבחנה בין שתי מצוות: מצווה יומיומית של 'תרומת הדשן', ופעולה נוספת, הנעשית לפי צורך, של הוצאת הדשן, כלשון רש"י:

"וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן" – הצבור בתפוח כשהוא רבה ואין מקום למערכה, מוציאו משם. ואין זה חובה בכל יום, אבל התרומה חובה בכל יום.

התרומה היא מצווה המבוצעת על ידי כוהן בודד שנבחר בגורל (משנה תמיד, שם), התורם

J. Milgrom, *Leviticus: A New Translation with Introduction and Commentary* (AB, 3), New York 1991–2000, I, p. 385.

4 ראו על כך רש"י לתענית טו ע"א (ד"ה 'אפר מקלה'); י' קוטשר, "בשולי המילון המקראי", **לשוננו**, כז-כח [תשכ"ד], עמ' 183-188, במיוחד עמ' 184-185.

5 שם העצם 'דשן' הוראתו 'שמן' (שו' ט:ט; תה' סג:ו) ובהשאלה אוכל משובח (יש' ל:כג, נה:ב; תה' צב:טו; איוב לו:טז). נגזר ממנו הפועל בבניין קל 'דשן', שהוראתו 'נעשה שמן' או מסופק (דב' לא:כ; מ"צ קדרי, **מילון העברית המקראית**, ירושלים 2006, עמ' 198). בבניין פֻעַל יש ל'דשן' הוראה פקטיטיבית שעניינה לעשות דבר לשמן: 'דשנת בשמן ראשי' (תה' כג:ה; מש' יג:ד) והוראה דה-פקטיטיבית שעניינה להסיר את הדשן, לנקות את המזבח מאפר הקורבן ('וְדָשְׁנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ', במ' ד:יג).

* ד"ר הלל מאלי, החוג לתנ"ך והחוג לתושבע"פ במכללה האקדמית הרצוג והמחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן.

1 ראו בהרחבה י' גרוסמן, **תורת הקורבנות: מחוות של בשר ורוח**, ירושלים 2021, עמ' 61-79.

2 על הדשן כחלק מדיני 'אכילת המזבח' ראו עוד: גרוסמן, שם, עמ' 398-399.

השמייה אינן נותרות בסוף מעשה ההקרה כאות קין, כמנחה לא רצויה, אלא להפך, כמעין עדות לרציית הקורבן ולכך שה' שעה אל המנחה. ואכן, מזכרת זו יש להניח במקום מיוחד: "אל מחוץ למחנה אל מקום טהור" (וי' ו:ד). זאת בשונה מהוראות הנוגעות להרחקת דבר-מה מגונה או טמא אל 'מחוץ למחנה' (בסתם).¹⁰ באפר הקורבנות יש לראות אם כן 'דשן', או בלשונו של פילון האלכסנדרוני: 'דשן' (את האפר ἱερὰν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τέφραν' על החוקים לפרטיהם, א, 232).

הפרשנות של חז"ל המתרגמת את ההבחנה הסמנטית בין 'וְהָרִים' ל'וְהוֹצִיא', והטקסית ('מִדּוֹ בְד' לעומת 'בְּגִדִים אֲחֵרִים') להבחנה בין שתי פעולות מובחנות: קורבן של שאריות ופינוי של שאריות, יש בה הדהוד של השדה הסמנטי אשר ברכו ה' שבו מתוארת הוצאת הדשן מן המשכן. הדשן שנתאכל 'בלב האש' (הלכות תמידין ומוספין ב, יב) הוא פרוי של המזבח שנערס 'על גבי [ה]תפוח' כדי לשמש כ'נוי למזבח' (משנה, תמיד ב, ב) – נויה של מתנה שהתקבלה ונוי השאריות המשמשות מזכרת להבל שהותמר השמייה. ואכן, בסופו של דבר, כשהמקדש עצמו עלה באש ומהמזבח נותר רק אפר, שבים שבי ציון ומזהים את מקום הפולחן באמצעות שרידי הקורבן השרופים שתחתיו. כלשון התלמוד במסכת זבחים סב ע"א: "אפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום".¹¹

'אפר', המתאים לתיאור שרידים שרופים, מפתיע. אהרליך חשב שהכינוי 'דשן' קשור בכך שבשר הקורבנות לא נשרף כל צורכו,⁶ ומילגרום חשב שהוא נובע מכך שהחלק המוקטר יותר מכל שאר חלקי הבהמה הוא ה'חלב'.⁷ אך לאמיתו של דבר, התורה עצמה תיארה את הדשן כשרידי העולה שאיבריה כולם מוקרבים.⁸ השפה ה'דשנה' שבה מתואר פינוי שאריות הקורבן נמשכת משם העצם המתאר את החומר עצמו אל הפעלים המתארים את הוצאתו: סילוק הדשן מן המזבח מתואר בפועל 'הָרִים', הנושא קונוטציות פולחניות,⁹ וללומד נדמה כאילו פינוי השאריות הפך לקורבן של ממש: קורבן הזבל, או תרומת הדשן.

טעם הדבר משתקף, כמדומני, בפסוק עצמו המדגיש כי שאריות שרופות אלו הן: "אֲשֶׁר תֹאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֵלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ" (וי' ו:ג). הדגשה זו מתבהרת לאור תפקידה של האש במשכן: הקב"ה בעצמו מכונה 'אֵשׁ אֹכֶלֶת' (דב' ד:כד, ט:ג), וכבודו הנראה 'כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת' (שמ' כד:יז; דב' ט:ג) מתגלה במשכן באמצעות אש האוכלת את הקורבנות: "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֵלָה וְאֶת הַחֲלָבִים" (וי' ט:כד; דה"ב ז:א). האש הבוררת על המזבח היא המענה של הקב"ה לקורבן שהונח לפניו: "וַיַּעֲנֶהוּ בְּאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם" (דה"א כא:כו; מל"א יח:כד, לח-לט; שו' יג:כג; וראו שו' ו:כ-כב), ואכילת הקורבן באמצעות אש נתפסת כהתגלות ורציית הקורבן (שו' יג:כג; מל"א יח:לח; דה"ב ז:א). האש הא-לוהית אוכלת את הקורבנות, ואכילה זו מתוארת לרוב בפועל קט"ר הרומז להפיכת הבשר לריח ניחוח המיתמר אל על, אל הקב"ה המריח את ריח הניחוח: "וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ" (בר' ח:כא). אם כן, שאריות הבשר שלא הותמרו כהבל

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

10 ראו וי' יג:מו; במ' ה:ב; יב:יד-טו; יט:ג; לא:יג-יט; ועוד.
 11 וכדברי ר' חנינא בן דוסא: 'אותו האיל לא יצא ממנו דבר להבטלה אפרו היה יסוד על המזבח הפנימי' (מדרש הגדול לבראשית, מהדורת מרגליות, עמ' שנח; וראו ש' ליברמן, יוניות ויונות בארץ ישראל, ירושלים תשכ"ג, עמ' 270).

6 ש' אבן בודד, מקרא כפשוטו, א, ברלין תרנ"ט, עמ' 215-216.
 7 מילגרום (לעיל הערה 3), עמ' 386.
 8 החידוש שבשימוש ב'דשן' ניכר מבעד לאלטרנטיבה המצויה בתרגומים הארמיים שהשתמשו כאן באקויוולנט הרגיל ל'אפר', דהיינו 'קיטמה'. מנגד, תרגום השבעים שמר על הייחוד הלשוני כשתרגם כאן (וי' ו:ג, ד) κατακάραπσος. אם כי בשאר ההיקרויות המתייחסות למקום שפך הדשן מופיע הטרמין השגרתי σποδός (וי' א:טז, ד:יב) או πτόης (מל"א יג:ה).
 9 ראו מילגרום (לעיל הערה 3), עמ' 239, 413-414 וכן בדיונו של גרוסמן, לעיל הערה 2; לשם השוואה: בתיאור הטיפול בשאריות עולת העוף, שלא בערו באש המזבח, התורה משתמשת בפעלים אחרים: 'וְהִסִּיר אֶת מְרֵאתוֹ בְּנִצְתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצְלַת הַמִּזְבֵּחַ קִדְמָה אֶל מְקוֹם הַדָּשָׁן' (וי' א:טז). ובתיאור פינוי אפר החטאת שלא בער באש המזבח, אלא באש מחוץ למקדש, התורה משתמשת בפועל 'אסף' (במ' יט:ט).